

ІСТОРИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ЯЛТИНСЬКОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

У статті проаналізовано історичне значення Ялтинської конференції. На конференції були прийняті конкретні рішення щодо координації спільних дій СРСР, США та Великобританії на заключному етапі Другої світової війни й у післявоєнний час. Ця конференція та її рішення чітко продемонстрували едність і могутність антигітлерівської коаліції великих держав.

Ключові слова: Ялтинська конференція, Друга світова війна, антигітлерівська коаліція, СРСР, США, Великобританія.

В статье проанализировано историческое значение Ялтинской конференции. На конференции были принятые конкретные решения по координации совместных действий СССР, США и Великобритании на заключительном этапе Второй мировой войны и в послевоенное время. Эта конференция и ее решения четко продемонстрировали единство и могущество антигитлеровской коалиции великих держав.

Ключевые слова: Ялтинская конференция, Вторая мировая война, антигитлеровская коалиция, СССР, США, Великобритания.

The article analyzes the historical significance of the Yalta Conference. The concrete decisions were adopted on the conference concerning the coordination of joint actions of the Soviet Union, the United States and England in the final stage of World War II and in the postwar period. This conference and its decisions clearly demonstrated the unity and power of the anti-Hitler coalition of great states.

Keywords: Yalta Conference, World War II, anti-Hitler coalition, USSR, the USA, Great Britain.

У 90-х рр. ХХ століття припинив своє існування Радянський Союз, відбулося об'єднання Німеччини, розширився Північно-Атлантичний військово-політичний альянс, розпочався новий етап вибудови системи колективної безпеки. Важливим у цьому контексті нам уявляється досвід Ялтинської конференції 1945 р., яку історики називають чи не самою вершиною дипломатичної діяльності ХХ ст.

Про Кримську конференцію керівників СРСР, США і Великобританії, її рішення написано багато. Проте вітчизняні та зарубіжні дослідники неоднозначно оцінюють Ялтинську конференцію. Одні вчені вважають, що ялтинські рішення були вигідними головним чином для СРСР і висувалися офіційними колами як один із символів впливу Радянського Союзу на долі світу.

Офіційна радянська точка зору, яка підкріплювалася дослідженнями фахівців, ґрунтувалася на підході, вираженому в словах міністра закордонних справ СРСР А.А. Громика про те, що Ялта стала кульмінаційним пунктом співробітництва трьох провідних держав антигітлерівської коаліції. На конференції в Криму завдяки зусиллям керівників урядів СРСР, США і Великобританії, завдяки їх домовленостям про взаємодію збройних сил союзників з метою завершення розгрому фашистської Німеччини і мілітаристської Японії було закладено підґрунття для справедливого мирного врегулювання.

У свою чергу, Р. Шервуд - дослідник діяльності адміністрації Рузельта – у 1950 р. писав: «Чимдалі більше укріплювалася думка, що Рузельт пішов на різні «поступки» росіянам у Ялті, і найбільш помірковані критики приписують йому це тому, що він був уже смертельно хворим». А колишній держсекретар Е. Стеттініус підкresлював, що США й Англії вдалося домогтися на конференції більших поступок від СРСР, ніж зробити самим. Розглядаючи еволюцію американської зовнішньої політики, дослідник І. Валлерстайн відзначав, що «Ялта» і «стримування» були одним і тим самим, утода і передбачала стримування. Як і більшість угод, вона була запропонована сильнішим (США) слабшому партнерові (СРСР) і виявилася прийнятною для обох, оскільки відповідала їхнім взаємним інтересам. Великобританії вдалося провести деякі рішення, що сприяли підтримці рівноваги сил у Європі. З наближенням кінця війни назрівало питання остаточного розгрому та організації повоєнного порядку в Європі та у світі. Кожна із учасниць коаліції – Англія, СРСР і США – плекали свої надії на результати «впорядкування» світового співживуття, хоча й погребували взаємної допомоги у проведенні воєнних операцій зі знищеннем військової могутності держав-агресорів.

1 лютого 1945 р. до Сімферополя прибула радянська делегація. Сталін відразу відправився на Південний берег Криму, а Молотов залишився зустрічати американську і англійську делегації. В ніч на 3 лютого президент США і прем'єр-міністр Великобританії вилетіли з Мальти різними літаками до

Криму. Першим прибув Черчіль, через годину – Рузвелт. Пізніше Черчіль скаже: «Почалося велике переселення». Американські й англійські літаки піднімалися в повітря з десятихвилинним інтервалом. Необхідно було перевезти більше 700 чоловік. Кожна офіційна особа мала свій літак. Усього цього дня в Саках зробили посадку 30 транспортних літаків і 36 винищувачів. Упродовж перельоту літаки підтримували радіозв’язок з Кримом, а радянські винищувачі зустрічали кожен із них у визначеному місці над Чорним морем і супроводжували до аеродрому. Потім розверталися і летіли за наступним, і так більше чотирьох годин. Ситуація ускладнювалася тим, що в умовах воєнного часу переліт здійснювався при вимкнених бортових вогнях [1].

Для вирішення ряду питань з воєнної стратегії та післявоєнної перспективи облаштування, насамперед, Європи і було скликано Ялтинську конференцію, зустріч керівників країн антигітлерівської коаліції – Сталіна, Рузвелта і Черчилля, яка проходила 4-10 лютого 1945 р. у Лівадійському палаці (колишній літній резиденції російських царів) у Ялті. Сторони вели досить насичений і напруженій переговорний процес, результати якого були вражаючими. Учасники конференції погодили час, масштаби і координацію нових потужних наступальних ударів щодо «розгрому Німеччини» із зачлененням сухопутних і військово-повітряних сил коаліції.

Держави-учасниці переговорів виробили умови щодо беззастережної капітуляції Німеччини, домовились про зони окупації, створення на території переможеної Німеччини координаційної адміністрації та спеціального органу в складі головнокомандуючих трьох держав з місцем їхнього перебування у Берліні, а також надання Франції, за її бажанням, зони окупації й членства у контролльному органі. Учасники конференції проголосили, що їхньою метою є ліквідація німецького мілітаризму й нацизму, а також позбавлення Німеччини можливості порушити мир у всьому світі будь-коли в майбутньому. Передбачались повне роззброєння, демілітаризація та поділ Німеччини на окупаційні зони [2]. Східна Пруссія (нині Калініградська область) передавалася Радянському Союзу. В Ялті також було підписано Декларацію

про визволену Європу, де сторони обіцяли знищити залишки нацизму і фашизму в Європі. Рішенням конференції було визначено воєнно-політичні плани щодо остаточного розгрому блоку фашистських держав, вироблено лінію на післявоєнний світовий устрій.

У Ялті зібралися близько 700 осіб-членів делегацій та численний допоміжний склад. Радянська делегація наполягала на обговоренні та прийнятті наступних рішень: передусім, обговорення питання про тісну координацію воєнних зусиль трьох союзників і остаточний розгром Німеччини, узгодження воєнних планів, завдання останніх ударів по гітлерівському рейху до його безумовної капітуляції.

Згідно рішень Ялти, для узгодження політики щодо Німеччини утворювалася Центральна контрольна комісія з місцем перебування в Берліні (пізніше її назвали Союзною контрольною радою для Німеччини); союзники проголосили свою головну мету: «Знищіння німецького мілітаризму та нацизму й створення гарантії того, що Німеччина ніколи більше не спроможеться порушити мир в усьому світі». За вимогою СРСР підкреслювалося, що в плани союзників не входять знищення німецького народу й розчленування німецької держави; було вирішено питання про репарації з Німеччини з метою відшкодування збитків жертвам її агресії. Сума збитків окремих держав становила: США – 1,3 млрд. дол., Великобританії – 6,4 млрд. дол., Франції – понад 21,1 млрд. дол. Прямі збитки Радянському Союзу – перевищувала 128 млрд. дол. [3].

Кримська конференція ухвалила рішення про створення міжнародної структури з метою збереження миру – Організації Об'єднаних Націй (ООН) і постійно діючого її органу – Ради Безпеки. Затвердження Статуту ООН було заплановано на її конференції в Сан-Франциско, початок засідань якої визначався 25 квітня 1945 р. Радянська делегація запропонувала ввести до складу держав-засновниць ООН всі 16 союзних республік.

Ялтинській конференції було призначено самою долею стати історичною подією світової ваги. Адже сторони не тільки погодили майбутній бойові

операції на Європейському театрі воєнних дій, але і виробили загальну політику в умовах беззастережної капітуляції Німеччини.

Великим досягненням узгодженої дипломатії стало підписання Декларації про звільнену Європу, у якій встановлювалися визначені принципи політики держав-членів антигітлерівської коаліції по відношенню до народів, що звільнилися від фашизму. Декларація підтвердила право народів повністю ліквідувати залишки фашизму і нацизму, створити демократичні установи за власним вибором народів. Заява «Єдність в організації миру, як і у веденні війни» стала підсумковим документом конференції. У ній керівники СРСР, США і Великобританії погодилися зберігати і зміцнювати в майбутньому мир [4]. Питання про прийняття Української РСР і Білоруської РСР до ООН як її членів-засновників викликало дискусію, але після складних переговорів делегації США та Англії зобов'язалися підтримати цю радянську пропозицію. Саме в Ялті 11 лютого «Великою трійкою» й було вирішено включити в число фундаторів ООН Україну й Білорусію. Керівники урядів США та Англії вперше зафіксували їх міжнародний статус. Польське питання було вирішene в цілому компромісно; щодо Югославії було прийнято наступне рішення: сприяти об'єднанню в уряді й парламенті демократичних сил серед прибічників Тіто й Шубашича і створенню Тимчасового об'єднаного уряду.

Важливим для повоєнного часу було рішення створити постійну нараду міністрів закордонних справ СРСР, США й Англії (НМЗС), яка мала збиратися раз на 3-4 місяці для консультацій і практичних рішень. У підсумковій заяві також було підкреслено загальну рішучість зберегти й посилити в наступний мирний період єдність цілей і дій трьох великих держав. Вельми показово, що 11 лютого сторони підписали таємну угоду про вступ СРСР у війну з Японією через 2-3 місяці після капітуляції Німеччини. Угода передбачала задоволення висунутих СРСР умов [5].

Після конференції глави союзних делегацій вирішили оглянути Севастополь. Першим відвідав місто американський президент. Побачене правило на Рузельта сильне враження. А наступного дня до Севастополя

приїхав Черчилль. Британський прем'єр не міг не відвідати місця, пов'язані з історією своєї країни, не віддати шану своїм співвітчизникам і родичам. Залишаючи Радянський Союз, Черчилль зробив таку заяву: «З того часу, як ми приземлилися в розореному війною Криму, в світі сталися великі події. Постійна дружба і співпраця трьох великих держав були проголошеннюточніше і авторитетніше, ніж будь-коли» [1].

Головним підсумком конференції для України стало офіційне визнання територіальних надбань 1939-1945 рр. та возз'єднання земель, на яких проживали етнічні українці. Щоправда, ця «територіальна перебудова» спричинила переселення поляків, українців, німців, румун, словаків, угорців, про що й досі згадується політиками та державниками доволі неохоче.

З роками інтерес до доленосних рішень, прийнятих у Криму в 1945 р., не згасає, адже тут було сформовано «Ялтинську систему» післявоєнного устрою світу, визначено долю Німеччини та інших держав Європи, визначено кордони між Україною та Польщею, вироблено умови вступу СРСР у війну з мілітаристською Японією, визначено статус протокол Босфор і Дарданелли.

Звернемо увагу й на наступне: Формування ялтинсько-потсдамської системи проходило в декілька етапів. I етап: конференція в Бреттон-Вудсі (США, 1-23 липня 1944 р.), на якій були закладені основи міжнародного співробітництва з регулюванням повоєнної світової економіки. Ключовими інструментами економічної стабілізації стали три інституції – Міжнародний валютний фонд (МВФ), Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР), а також Генеральна угода з тарифів та торгівлі, (підписана в Женеві у жовтні 1947 р.). Ці інституції сформували комплекс світоекономічних регулюючих механізмів, відомих під назвою Бреттон-Вудської системи. II етап: Ялтинська (Кримська) конференція (4-11 лютого 1945 р.), на якій були погоджені загальні підходи СРСР, США і Великої Британії щодо майбутнього політичного устрою в Європі та світі.

У «Декларації про звільнену Європу» та Заяві «Єдність в організації миру, як і у веденні війни» були окреслені спільні принципи політики трьох

держав щодо вирішення економічних та політичних проблем визволених європейських країн, формування в них демократичних виборів шляхом проведення вільних виборів. Фактично закладалися підвалини нової, новоєнної системи міжнародних відносин.

ІІІ етап: конференція в Сан-Франциско (25 квітня - 26 червня 1945 р.), на якій було погоджено та прийнято Статут Організації Об'єднаних націй. ООН мала стати головним та універсальним інструментом регулювання міжнародних відносин, підтримання міжнародного миру та безпеки, трибуною багатостороннього діалогу з проблем повоєнного світустрою.

ІV етап: Потсдамська (Берлінська) конференція (17 липня - 2 серпня 1945 р.), на якій були конкретизовані шляхи розбудови нового європейського порядку. Рішення Потсдамської конференції продемонстрували можливість досягнення єдності держав антигітлерівської коаліції в мирний час, як і в роки війни, та стали програмою післявоєнного устрою Європи.

Таким чином, наприкінці другої Світової війни і після її завершення було закладено фундамент нової, Ялтинсько-Потсдамської системи міжнародних відносин, яка базувалася на новому співвідношенні сил і інтересів країн, що перемогли у війні, насамперед США та СРСР. Була створена система регуляторних та кооперативних механізмів, які були покликані вирішувати завдання повоєнного світустрою на основі єдності та співпраці країн антигітлерівської коаліції [6].

Підкреслимо, що розкол Європи і світу, що відбувся після Ялтинської конференції, не був наслідком прийнятих на ній рішень. Конференція в Ялті стала успішною спробою врегулювання протиріч, які виникали, і реалізацією найближчої мети трьох держав – розгрому Німеччини. Те що сталося пізніше – це наслідки різних підходів у тлумаченні прийнятих рішень.

При нагаданні слід наголосити також про те, що у Лівадійському палаці представлено колекцію документів Ялтинської конференції 1945 р. з пророчими висловлюваннями глав союзних держав: «Ми знаходимся тут, в Ялті, для того, щоб побудувати новий світ, який не буде знати несправедливості

і насильства, світ правосуддя і справедливості» (Ф. Рузвелт); ...Поки всі ми живі, боятися нічого. Ми не допустимо небезпечних розбіжностей між нами. Ми не дозволимо, щоб мала місце нова агресія проти будь-якої із наших країн. Але мине 10 років або, можливо, менше, і ми зникнемо. Прийде нове покоління, яке не пройшло через все те, що ми пережили, яке на багато питань, ймовірно, буде дивитися інакше, ніж ми. Що станеться тоді?» (Й. Сталін) [7].

Показовими є також висловлювання представника Великої Британії (У. Черчіля): «Я думаю, що європейська сім'я націй може дійти одностайно під керівництвом Ради Європи. Я сподіваюся в майбутньому на створення Сполучених Штатів Європи, за яких бар'єри між націями будуть зведені до мінімуму та стануть можливими необмежені поїздки по цих країнах» [8].

Важливим у цьому контексті є збереження історичної пам'яті, яка постійно нагадує про ті далекі роки великої стратегії та доленоносних рішень. Конференція прийняла рішення історичного значення як з військових питань так і з питань, які стосуються післявоєнного миру. Три держави, які скликали конференцію, звернулися до представників Китаю та тимчасового уряду Франції з пропозицією взяти з ними участь у запрошені інших країн на конференцію. Французький уряд писалаючись на те, що він не брав участі у переговорах в Думбартон-Оксі, у Криму пропонував, щоб пропозиція прийнята в Думбартон-Оксі розглядалась не як основа для вироблення Статуту Міжнародної Організації, а як основа для переговорів. Учасники не погодились з цією пропозицією. В результаті 5 березня 1945 р. уряд США від свого імені, а також від імені Великої Британії та Китаю запросив для участі у конференції у Сан-Франциско 39 країн [9].

Рішеннями міжнародних Кримської (Ялтинської) конференції (4-11 лютого 1945 р.) та Берлінської (Потсдамської) конференції (17 липня - 2 серпня 1945 р.) поміж інших питань глобального характеру було остаточно визначено принципові засади повоєнних кордонів, в тому числі між СРСР (й відповідно, Україною в його складі) та Польщею. Рішення цих конференцій, поряд із

рішеннями інших конференцій воєнного та повоєнного періодів, фактично стали основою нового повоєнного світового порядку [10].

Отже, Ялтинська конференція мала важливе історичне значення. На ній були прийняті конкретні рішення щодо координації спільних дій СРСР, США й Англії на заключному етапі Другої світової війни й у післявоєнний час. Ця конференція та її рішення чітко продемонстрували єдність і могутність антигітлерівської коаліції великих держав. Кримська конференція стала точкою відліку у формуванні нової системи міжнародних відносин, яка отримала назву Ялтинської або Ялтинсько-Потсдамської, оскільки прийняті рішення та повоєнний устрій були остаточно затверджені на Потсдамській конференції в серпні 1945 р. Створений у подальшому на основі Ялтинсько-Потсдамських рішень біполлярний світ був досить стійким і проіснував майже півстоліття.

Досвід Ялтинської конференції є цінним для нинішніх і прийдешніх поколінь тому, що він постає добрим історичним прикладом успішного застосування дипломатичної майстерності та уміння досягати компромісів у складних міжнародних умовах.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА:

1. Смолянников С., Михайлов В. Таємниці ялтинської конференції. / Військо України. - 2010.- № 1. - С. 1. 2. Волиник В. К. 4-11 лютого. Кримська (Ялтинська) конференція 1945 року. До 60-річчя конференції глав держав Великобританії, СРСР і США (1945) / [Електронний ресурс]. - Режим доступу: history.vn.ua. 3. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://dlib.eastview.coin/browse/doc/7237981>. 4. Кудряченко А.І. Ялтинська 1945 р. конференція і вихід України на міжнародну арену. //Матеріали міжнародної научной конференции «Общественная дипломатия, неправительственные организации и эволюция международных отношений в XX - XXI веках». - Крым. Ялта. Ливадийский дворец-музей. 15-17 февраля 2007. 5. Ялтинська конференція та її значення / [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://kimo.univ.kiev.ua/MVZP/04.htm>. 6. Манжола В.А. Ялтинсько-Потсдамська система міжнародних відносин / [Електронний ресурс] Центр дослідження міжнародних відносин. - Режим доступу: <http://edu.cirs.kiev.ua/rozdil-v.html>. 7. Ялтинська система – основа геополітики / [Електронний ресурс]. . . - Режим доступу: <http://www.rada.crimea.ua/news/10/20100222-02p.html>. 8. Черчилль У. Вторая мировая война. В 3 кн. Кн. 1. - М., 1991. - С. 547. 9. Кримська конференція / [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.CTmchuk.lviv.ua/>. 10. Кот С. Синдром пакту. 4 грудня 2009 / [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://stattitablohy.ezreklama.com/pub/articles/istoriia/sindrom-paktu-1190.htm>